

Шляхи та засоби розвитку у студентів психологічної готовності до ділового спілкування іноземними мовами

УДК 159.9:331.108.2:355

Бучацька С.М.

Розвиток України як сучасної європейської держави вимагає радикальних змін у економічній, правовій сферах нашої держави, у просторі її освіти і науки, більш якісної підготовки фахівців з вищою освітою, формування у них психологічної готовності до ділового спілкування іноземними мовами. Це відповідно передбачає організацію навчального процесу у вищому навчальному закладі (ВНЗ) відповідно до європейських стандартів володіння мовою. Як, засвідчили попередньо проведені нами дослідження, рівень розвитку мовної компетентності, особливо психологічної готовності студентів до ділового спілкування іноземними мовами є недостатнім. Практика навчання студентів іноземних мов свідчить, що в період з третього курсу до моменту закінчення вищого навчального закладу вони втрачають навички спілкування іноземною мовою, у них поступово знижуються вміння щодо вільного обміну інформацією із фахівцями споріднених професій з інших держав. Для переважної більшості студентів ділове спілкування іноземною мовою є екстремальною, емоціогенною діяльністю.

До сьогодні дослідження психологічної готовності студентів до ділового спілкування іноземними мовами не стало предметом власне наукового аналізу, не виокреслені, експериментально апробовані, шляхи та психолого-педагогічні засоби ефективного її формування у навчально-виховному процесі ВНЗ.

Більшість досліджень присвячено вивченню педагогічних аспектів зазначеної проблеми (Павлик О.Б., Мичковська В.Р., Герасимчук І.В. та ін.). Лише окремим аспектам психології формування навичок та умінь з іноземної мови присвячені публікації О.І.Бондаренко, О.Ф.Волобуєвої, І.В.Герасимчук, І.В.Кикилик, С.П.Тетерук та ін.

Саме тому пошук шляхів та засобів ефективного формування психологічної готовності студентів до ділового спілкування іноземними мовами у навчально-виховному процесі є однією із соціально-значущих, науково та практично актуальних проблем педагогічної та вікової психології.

Метою дослідження були розробка та апробація моделі та програми розвитку у студентів психологічної готовності до ділового спілкування іноземними мовами.

У формувальному експерименті взяли участь студенти 3-х курсів Вінницького державного педагогічного університету імені М.М.Коцюбинського (64 чол. – експериментальна група (ЕГ) та 64 - контрольна група (КГ) студентів).

Нами була запропонована структура психологічної готовності студентів до ділового спілкування іноземною мовою, яка представляє собою єдність та взаємозв'язок наступних компонентів: мотиваційної, когнітивної, операційно-діяльнійної та емоційно-вольової готовностей.

Мотиваційна готовність представляє собою систему внутрішніх спонук, які спрямовують особистість на вивчення ділової іноземної мови та включення її у професійне спілкування з іншими. Когнітивна готовність являє собою систему знань особистості з тієї чи іншої іноземної мови: запасу слів, знань граматики, фонетики та ін. Цей компонент готовності розвивається у навчальному процесі шляхом активізації таких психічних функцій студента як сприймання, мислення, пам'ять та розвитку такої здібності як фонологічного слуху та ін. Операційно-діяльнійсна готовність характеризується системою мовленнєвих навичок та умінь, здібністю особистості реалізовувати отримані мовні знання в усному чи писемному спілкуванні. Емоційно-вольова готовність характеризує здатність студента до психічної регуляції своєї поведінки, власних емоцій та почуттів в умовах спілкування іноземною мовою.

У проведеному нами раніше констатувальному експерименті були виявлені проблеми, що існують із формуванням у студентів кожного із вище

зазначених компонентів психологічної готовності. Так, наприклад, встановлено, що починаючи з третього курсу, після закінчення вивчення у ВНЗ курсу іноземної мови, згідно навчального плану бакалаврської підготовки, поступово знижується рівень розвитку у студентів кожного із названих компонентів психологічної готовності до ділового спілкування іноземною мовою. Саме тому нами була запропонована модель, психолого-педагогічна програма, що спрямована на покращення рівня розвитку у студентів психологічної готовності до ділового спілкування іноземною мовою (Рис.1).

Робота зі студентами експериментальної групи проводилась у формі факультативних занять по 2-3 години на тиждень протягом одного навчального року. Заняття проводились викладачем англійської мови та психологом. Дослідження ефективності впливу запропонованих засобів та методів підвищення рівня психологічної готовності студентів ЕГ до ділового спілкування англійською мовою проводилось у кількох підгрупах чисельністю по 16 осіб.

На початковому та заключному етапах формувального експерименту були проведені контрольні заміри рівнів розвитку кожного з компонентів досліджуваної нами психологічної готовності.

В якості інструментарію на дослідження мотиваційної, когнітивної, операційно-діяльній та емоційно-вольовій готовностей нами були використані методики описані в роботах [1; 2]. Зупинимось детально на сутності та особливостях психолого-педагогічних засобів впливу на розвиток студентів експериментальної групи.

В структуру провідних, центральних мотивів, які спонукають студентів до вивчення та спілкування діловою іноземною мовою, як було нами встановлено раніше, входять пізнавальні мотиви (1-ша група), мотиви особистісного розвитку та професійного самовдосконалення (3-я група), мотиви обміну інформацією та ділового спілкування (5-та група). Вони є

найбільш вагомими для студентів усіх курсів, всіх спеціальностей, для юнаків та юначок.

Рис. 1. Модель розвитку психологічної готовності студентів до спілкування діловою іноземною мовою.

У формуальному експерименті з метою підвищення вагомості провідних мотивів студенти експериментальної групи були включені у цикл бесід, дискусій, консультацій, занять за спеціальною програмою. Їх метою було розвиток рівня усвідомлення студентами значущості професійного

спілкування іноземною мовою у нинішніх умовах. Рольові ігри, які проводились на іноземній мові розвивали у студентів не лише пізнавальну мотивацію, мотивацію особистісного розвитку та обміну інформацією, але й формували та вдосконалювали когнітивний та операційно-діяльнісний компоненти їх психологічної готовності до ділового спілкування англійською мовою. З цією метою підбирався професійно-орієнтований, інформативно-насичений, суб'єктивно новий матеріал, що викликав позитивну мотивацію до його прийняття й обговорення. Ми прагнули, щоб пропоновані заходи відповідали наступним вимогам: були цікавими для студентів, зміст матеріалу мав відповідати їх професійним інтересам, у матеріалі повинні бути присутні спірні моменти, що вимагали б дискусії, обговорення тощо.

Як видно з таблиці 1, у результаті цього у студентів експериментальної групи, на рівні значущості $p=0,01$, зросла вагомість всіх груп провідних мотивів, зокрема, найбільшу вагомість отримали мотиви особистісного розвитку та професійного самовдосконалення особистості, пізнавальні мотиви.

У студентів контрольної групи, у яких не було таких факультативних занять з ділової іноземної мови, показники вагомості всіх груп мотивів дещо знизились, у порівнянні з початковим етапом експерименту.

Удосконалення когнітивної та операційно-діялісної складових готовності відбувалось шляхом включення студентів експериментальної групи у спеціальні заняття, виконання вправ, аналіз професійних ситуацій на іноземній мові тощо. При цьому нами враховувались наступні особливості. Основний наголос робився на змісті того, що обговорювалось. Студенти на іноземній мові навчались дискусії, умінню висловлювати свою точку зору, аргументувати її, заперечувати, доповнювати тощо. Велике значення приділялось формуванню їх понятійного апарату з фахового напрямку. Студентами давались визначення професійних понять іноземною мовою, вводились нові терміни не шляхом перекладу, а за допомогою їхнього тлумачення англійською мовою.

Особливості розвитку у студентів мотивації до ділового спілкування іноземними мовами у формуальному експерименті

Групи мотивів	Групи студентів (n=64)			
	ЕГ, на початку експерим.	КГ, на початку експерим.	ЕГ, в кінці експерим.	КГ, в кінці експерим.
1. Пізнавальні мотиви	0,93	0,95	1,18	0,81
2. Мотиви матеріального характеру	0,41	0,40	0,46	0,38
3. Мотиви особистісного розвитку та професійного самовдосконалення	1,89	1,91	2,41	1,61
4. Мотиви престижності спілкування іноземними мовами	0,76	0,78	0,86	0,66
5. Мотиви обміну інформацією та ділового спілкування	1,02	1,07	1,32	1,02
6. Мотиви працевлаштування, навчання за кордоном	0,25	0,24	0,36	0,12
7. Наслідкування зразкової щодо володіння іноземною мовою особистості	0,58	0,56	0,79	0,44
8. Утилітарні мотиви	0,67	0,64	0,18	0,65

Однією з проблем розвитку психологічної готовності студентів до ділового спілкування іноземною мовою, як встановлено нами, є не стільки формування когнітивного компонента (знань граматики, запасу слів тощо), скільки операційно-діяльнісного, у зв'язку з тим, що студенти слабо володіють навичками писемного ділового спілкування, мають недостатній рівень сформованості комунікативних здібностей. Саме тому для розвитку навичок з письмового ділового мовлення нами використовувались спеціальні заняття з оформлення ділових паперів: основ англійського

наукового письма, резюме, документів при прийомі на роботу, рекомендацій та ін.

Розвитку операційно-діяльнісного компоненту готовності сприяло також виконання студентами проектних робіт, сутність яких полягала у письмовому оформленні англійською мовою власних наукових досліджень зі спеціальності (наукових рефератів, доповідей, повідомлень і т.п.). Комунікативні навички та вміння розвивались у студентів експериментальної групи шляхом створення такої атмосфери під час занять, що давала їм почуття безпеки і цінності як особистості, сприяла розкриттю потенційних можливостей кожного з них. Особливо важлива тут роль викладача, що може використовувати свій досвід і знання, свої особистісні якості, щоб сприяти створенню сприятливого психологічного клімату. Роль викладача як співкомуніканта ставить його в рівні умови з тими, кого навчають, що допомагає ліквідувати бар'єр між ними, послаблює напругу під час заняття, створює більш вільні, сприятливі умови для спілкування. Викладач також мав можливість виявляти свою особистість, відходити від своєї дидактичної ролі, бути співпартнером, брати рівноправну участь у спілкуванні.

Професійний зміст у вивченні іноземної мови на занятті полягав не тільки в тому, щоб опанувати тими чи іншими одиницями мови чи актами спілкування, а в тому, щоб засвоїти загальні принципи їхнього використання. Лінгвістичні структури й акти спілкування не були "прив'язані" до певної ситуації. Коли вони засвоєні, то їх можна використовувати творчо, переносючи в інший контекст фахового спілкування, відмінний від того, у якому вони вперше зустрілися.

На заняттях використовувались також спеціальні завдання, прийоми і методи для активізації розумової діяльності студентів (проблемні завдання, вирішення комунікативних інтерактивних завдань, ситуацій тощо), вправи на розвиток професійних інтересів (моделювання ситуацій спілкування, що вимагають використання професійних знань студентів; моделювання

професійних неточностей в інформації, можливість постановки гіпотез), читання фахової літератури іноземною мовою.

Створенню природного мовного середовища на заняттях сприяла й організація дискусій, обговорення тих чи інших проблем, пов'язаних із фаховими інтересами студентів. Це відкриває широкі можливості для спілкування, обміну думками, інтересами, досвідом у сфері знань, пов'язаних з їх майбутньою професійною діяльністю.

Спілкування студентів ЕГ іноземною мовою сприяло розвитку іншомовних здібностей, зокрема, вербальної пам'яті, мовного прогнозування, слухової диференціальної чутливості, тому що потрібно було постійно слухати, запам'ятовувати, відтворювати, реагувати на репліки тощо. Цьому ж сприяли і спеціально запропоновані викладачем вправи, орієнтовані на усну реакцію тих, кого навчають. Активне залучення до спілкування дозволяє тим, кого навчають, використовувати свої потенційні можливості в розвитку здібностей до іноземної мови.

Про ефективність процесу формування когнітивного та операційно-діяльнісного компонентів психологічної готовності у студентів експериментальної групи ми судили за результатами оцінки їх знань та умінь з ділової англійської мови, яку нам надавали експерти – викладачі. У 62,5% студентів ЕГ за оцінкою експертів відбулись суттєві зміни у зазначених компонентах готовності.

Так результати оцінки експертами динаміки змін у когнітивному та операційно-процесуальному компонентах психологічної готовності студентів до ділового спілкування іноземними мовами подані у таблицях 2 - 3.

Окрім того, додатково нами був проведений аналіз змін за окремими показниками когнітивної та операційно-процесуальної готовності, які відбулись у контрольній та експериментальній групі. Оцінку показників у ЕГ та КГ у п'ятибальній системі здійснювали одні і ті ж експерти. Результати експерименту представлені в таблиці 3.

З аналізу таблиць 2, 3 видно, що помітним є кількісне зростання всіх показників, якими описують когнітивну та операційно-процесуальну готовність студентів до ділового спілкування як в КГ, так і в ЕГ. Порівняно з рівнем розвитку зазначених показників на початку експерименту, на кінцевому його етапі відбулись зміни в обох групах студентів, проте величина і характер змін у обох групах є різними.

Таблиця 2

Вплив формувального експерименту на розвиток у студентів когнітивної та операційно-діяльничної готовностей до ділового спілкування іноземною мовою (n=64)

Групи, етапи експерименту	Рівні сформованості у студентів (у %) компонентів психологічної готовності:							
	Когнітивна готовність				Операційно-діяльнична готовність			
	Вис.	Серед.	Низ.	Відсутня	Вис.	Серед.	Низ.	Відсутня
ЕГ, на початку	3,12	18,75	51,56	26,57	3,12	12,50	43,75	40,63
ЕГ, в кінці	9,38	39,06	29,67	12,50	10,94	32,81	34,38	21,87
КГ, на початку	3,12	20,31	51,56	25,01	4,68	15,63	40,63	39,06
КГ, в кінці	3,12	17,19	51,56	28,13	3,12	12,50	35,94	48,44

За всіма виділеними показниками психологічної готовності до спілкування діловою іноземною мовою студенти експериментальної групи значно випереджають студентів контрольної групи. Для того, щоб визначити, чи є значущими отримані результати, ми скористалися статистичною перевіркою отриманих даних, застосувавши t-критерій Стюдента.

Таблиця 3.

Динаміка розвитку основних показників когнітивної та операційно-процесуальної готовностей до ділового спілкування іноземною мовою у студентів контрольної (КГ) та експериментальної (ЕГ) груп

Показники ПГ до ділового спілкування іноземною мовою	До експерименту (бали)		Після експерименту (бали)		Динаміка змін показників готовності до ділового спілкування іноземною мовою (бали)	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Знання правил синтаксису, мовних форм для розпізнання професійних текстів, інших матеріалів	3.234	3.117	3.352	3.970	+0.118	+0.853
Словниковий запас професійних категорій, термінів, понять	3.573	3.500	3.838	4.412	+0.265	+0.912
Здатність зрозуміло писати тексти, оформляти просту документацію професійного змісту	3.162	3.176	3.397	4.206	+0.235	+1.030
Вміння висловлювати власні професійні думки, позиції	3.323	3.265	3.485	4.235	+0.162	+0.970
Навички розуміння автентичних професійних за змістом текстів з книг, журналів та ін.	3.868	3.824	4.088	4.485	+0.220	+0.661
Розуміння професійної інформації з лекцій, бесід тощо	3.616	3.631	3.719	4.014	+0.103	+0.383

Аналізуючи розвиток окремих показників когнітивної та операційно-процесуальної готовності у КГ і ЕГ, виявлено статистично значущі, суттєві відмінності на кінцевому етапі формуального експерименту за показниками: при $\alpha = 0,001$ ($t_{кр}=3,17$ для односторонньої критичної області при $k = n + m - 2$ -х ступенях свободи):

«Знання правил синтаксису, мовних форм для розпізнання професійних текстів, інших матеріалів» – $temp_1 = 3,983$; «Словниковий запас професійних категорій, термінів, понять» – $temp_2 = 4,748$; «Здатність зрозуміло писати тексти, оформляти просту документацію професійного змісту» – $temp_3 = 3,264$; «Вміння висловлювати власні професійні думки, позиції» – $temp_4 = 3,418$; «Навички розуміння автентичних професійних за змістом текстів з книг, журналів та ін.» – $temp_5 = 5,911$; «Розуміння професійної інформації з лекцій, бесід тощо» – $temp_6 = 6,719$.

На початковому етапі формувального експерименту між компонентами когнітивної та операційно-процесуальної готовності студентів до ділового спілкування у КГ і ЕГ статистично значущих відмінностей не виявлено. На заключному етапі між виділеними основними показниками вище зазначених готовностей до ділового спілкування іноземною мовою студентів КГ і ЕГ виявлено статистично достовірні відмінності на рівні значущості $\alpha = 0,001$, що свідчить про ефективність запропонованої нами психолого-педагогічної програми з формування і розвитку психологічної готовності до ділового спілкування іноземною мовою у студентів.

Формувальний експеримент передбачав включення студентів експериментальної групи в спеціальне навчання, в основі якого була психологічна підготовка особистості до ділового спілкування на іноземній мові, розвиток у них навичок зняття психічних напружень, що виникають у процесі спілкування. В основу експерименту покладена програма, що використовувалась в інших дослідженнях [3].

Перший її етап передбачав курс навчання, в ході якого студенти оволодівали теоретичними знаннями. Він проводився у вигляді спецкурсу з формування знань з психічної саморегуляції особистості в екстремальних умовах діяльності. Практичний курс полягав у використанні студентами експериментальної групи методів психологічної підготовки спочатку на спеціально організованих для цього практичних заняттях, а потім в процесі спілкування іноземною мовою. На цьому етапі проводилось закріплення

спеціальних навичок та вмінь, перевірявся рівень їх сформованості та здатність до позитивного їх переносу на умови реального ділового спілкування іноземною мовою.

Програма передбачала оволодіння студентами прийомами довільної психічної саморегуляції своїх станів (тривожності, страхів, розсіяності, ін.). В ході експерименту, в процесі психологічної підготовки, навчання студентів, їх увага зосереджувалась на тому, що в різних ситуаціях спілкування важливо вміти: вчасно помітити вплив стресогенних факторів та швидко і ефективно розрядити психічну напруженість, що виникла; зняти негативний емоційний стан чи втому; отримати внутрішню стабільність. Результати зазначеного вище формувального впливу наведені в таблиці 4.

Таблиця 4.

Зміна тривожності студентів ЕГ та КГ у формувальному експерименті, що зумовлена спілкуванням діловою іноземною мовою

Групи, етапи експерименту	Рівні тривожності студентів (у %), що обумовлені:					
	Процесом засвоєння іноземної мови			Процесом спілкування іноземною мовою		
	Високий	Середній	Низький	Високий	Середній	Низький
ЕГ, початковий	25,00	40,62	34,38	25,00	59,37	15,63
КГ, початковий	28,13	40,61	31,26	21,88	65,62	12,50
ЕГ, кінцевий	15,63	40,62	43,75	15,63	71,87	12,50
КГ, кінцевий	21,88	46,86	31,26	18,75	68,75	12,50

Як видно з таблиці 4, виконання зазначених вправ студентами експериментальної групи не лише розвивало у них якості, риси особистості, необхідні у діловому спілкуванні іноземною мовою, а й сприяло формуванню професійних навичок та вмінь з психічної саморегуляції як майбутнього фахівця. Участь студентів ЕГ у виконанні програми сприяла також покращенню рівня їх емоційно-вольової готовності до спілкування іноземною мовою, зниженню тривожності у процесі засвоєння та спілкування діловою іноземною мовою. Цього практично не відбулось у студентів контрольної групи, з якими не проводилась відповідна робота.

Таким чином за результатами проведеного нами формувального експерименту з розвитку у студентів психологічної готовності до ділового спілкування іноземними мовами можна зробити висновок, що запропонована нами модель є адекватною а програма - ефективною і сприяє покращенню підготовки майбутніх фахівців з вищою освітою до ділового спілкування іноземною мовою.

Використана література:

1. Бучацька С.М. Мотиваційна готовність студентів до ділового спілкування іноземними мовами. – Проблеми екстремальної та кризової психології: Зб. наук. праць.- Вип..3, Харків: УЦЗН.-2008.- С.34-38.
- 2 Бучацька С.М. Емоційно-вольова готовність студентів до ділового спілкування іноземними мовами. //Зб. наук. праць № 43, ч. 2.- Хмельницький: НА ДПСУ, 2008.- С. 67-70.
- 3.Мазур В.М. Формування у студентів психологічної готовності до використання комп'ютерних технологій у професійній діяльності психолога //Зб. наук. праць № 37, ч. 2.- Хмельницький: НА ДПСУ, 2006.- С. 47-51.

Анотації

Бучацька С.М.

Шляхи та засоби розвитку у студентів психологічної готовності до ділового спілкування іноземними мовами

В статті розглядаються проблеми розвитку психологічної готовності особистості до ділового спілкування іноземними мовами. Пропонуються та апробовуються в експерименті модель і психолого-педагогічні засоби, що ефективно впливають на розвиток у студентів психологічної готовності до ділового спілкування іноземними мовами.

Ключові слова: психологічна готовність, студент, іноземна мова, ділове спілкування, розвиток.

Бучацкая С.М.

Пути и средства развития у студентов психологической готовности к деловому общению иностранными языками

В статье рассматриваются проблемы развития психологической готовности личности к деловому общению на иностранном языке. Предлагаются и апробируются в эксперименте модель и психолого-педагогические средства, эффективно влияющие на развитие у студентов психологической готовности к деловому общению на иностранных языках.

Ключевые слова: психологическая готовность, студент, иностранный язык, деловое общение, развитие.

Buchatska S.M.

Ways and means of the development of students` psychological readiness for professional foreign languages communication

The article deals with the problem of the development of personality`s ` psychological readiness for professional foreign languages communication. The model and pedagogical and psychological means which effectively influence the development of students` psychological readiness for professional foreign language communication are presented and tested in the experiment.

Key words: psychological readiness, student, foreign language, professional communication, development.

Дані про автора статті

”Шляхи та засоби розвитку у студентів психологічної готовності до ділового спілкування іноземними мовами”

Бучацька Світлана Михайлівна

Старший викладач кафедри іноземних мов Вінницького державного педагогічного університету ім. М.М.Коцюбинського.

Паспорт АА № 760256, виданий Ленінським РВ УМВС України у Вінницькій області 24 квітня 1998 р.

Домашня адреса: 21037, м.Вінниця, вул. Скалецького 34-А, кв. 37

Телефон: 8-0432-57-10-77

Рецензія

на статтю Бучацької С.М. „Шляхи та засоби розвитку у студентів психологічної готовності до ділового спілкування іноземними мовами ”

Стаття присвячена дослідженню однієї з актуальних, науково- та практично значущих соціальних проблем – розкриттю психологічних особливостей оволодіння студентами діловою іноземною мовою, а саме, аналізу шляхів та засобів розвитку у студентів психологічної готовності до ділового спілкування іноземними мовами. Сьогодні актуальність результатів дослідження Бучацької С.М. суттєво зростає у зв'язку з входженням України у Європейське співтовариство і необхідністю підвищення якості мовленнєвої підготовки випускників ВНЗ.

У статті, згідно вимог ВАК України, представлені всі формальні її розділи. Проведено короткий аналіз наукових досліджень з даної проблеми, поставлено чітку мету та завдання, дібрані методи та засоби розвитку зазначеної психологічної готовності у студентів, використані експериментальні методики та методи математичної статистики, проведена ґрунтовна інтерпретація результатів експерименту.

У статті отримано нові, науково та практично цінні результати щодо шляхів та засобів розвитку у студентів ВНЗ виокремлено авторкою психологічної готовності у процесі вивчення та спілкування іноземною мовою. Робляться обґрунтовані висновки та рекомендації щодо покращення процесу підготовки студентів до спілкування іноземною мовою.

Вважаю, що вище зазначену статтю Бучацької С.М. можна рекомендувати до друку.

Рецензент

доктор психологічних наук,
професор Томчук М.І.